

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

32. Hammeren.

S. 377 L. 31. Læsningen *pausa* paa Gimsø-Stenen med Venderune af *u* er feilagtig. Istedet derfor skal læses *pausa*, se S. 392, 399.

S. 379 L. 6 f. n. Ordene »Jfr. tiade Aagedal« stryges; se S. 551 ff.

S. 379 ff. Jeg læser og tolker Hammeren-Indskriften nu noget anderledes end før.

Runetegnet oppe til højre bestaar, som før bemærket, af en Stuprune af *u* oventil og en retvendt *u* nedentil, begge forenede paa samme Stav. Væsentlig samme Runetegn forekommer i Ødemotland-Indskriften 4 Gange (se S. 545 f.). Derfor kan Tegnet i Hammeren-Indskriften ikke læses som skilt i to Dele, først som *u* i Indskriftens Begyndelse og siden som *u* i Indskriftens Slutning. Indskriften maa derimod læses paa følgende Maade:

uulfþalf

(Denne Læsning er allerede nævnt S. 381 Anm. 2, men der med urette forkastet.)

Paa Opedal-Stenen forekommer to Gange et Tegn, som er dannet af Runen *u* og en Stuprune af *u*, som det synes, med Betydning af langt *u*; se S. 559 f.

Første Ord i Hammeren-Indskriften *uulf* er forkortet Skrivemaade af et Mandsnavn i Nominativ. Det er ikke let at afgjøre, om dette har været udtalt *wulfz* eller om første Tegn her gjengiver Udtalens lange *u* (jfr. *buu* Opedal, d. e. *bú*). I det følgende skal jeg begrunde den Mening, at Navnet skal udfyldes *uulf(i)*, og at dette gjengiver Udtalen *Ūlfi*. Dette Navn er Subjekt for det følgende Verbum.

Verbet har jeg tidligere læst *fþa* og forstaaet dette som 1ste Person = oldn. *fáða* »(jeg) skrev«. Men det er ikke sikkert, at Runen *a* hører med til Verbalformen. *fþ* kunde være forkortet skrevet for *faþi*, 3dje Person; jfr. 3dje Person *fahd* paa Aagedal-Brakteaten, hvor den udlydende Vokal ikke er skreven. I Øde-

motland-Indskriften er 3dje Person skrevet $f\bar{p}i$ og her har Runen \bar{p} ligesom i Hammeren-Indskriften tilspidset Sidestav.

Indskriftens tredje Ord er $alf\bar{e}$ eller $alfi$. Dette er Dativ af Mandsnavnet oldn. *Álfr*. Vi maa da oversætte »skrev for Alv«. Om Brugen af Dativ jfr. **runor wurte . . . heldar kunimudiu** paa Tjurkö-Brakteaten. Dog er Brugen af Dativ her ikke fuldt analog, da den sidstnævnte Indskrift findes paa et Smykke, som har været en Persons Eiendom, medens Hammeren-Indskriften er indridset paa en Bergvæg.

Indskriften paa Frelslev-Stenen i Sjælland (Wimmer II 321) er efter min Formodning meget ældre end den Tid, til hvilken Wimmer henfører den, og indhugget af en østsvensk Runerister. Denne Indskrifts nederste Linje begynder: *ikisafai*. Dette adskiller jeg nu saaledes: *ik isa fai* og oversætter: »Jeg skriver for Ise«.

I Overensstemmelse hermed opfatter jeg nu Hammeren-Indskriften »Ulve skrev for Alv« saaledes, at den er en Minde-Indskrift, som af Ulve er indridset til Minde om den døde Alv. Sammenlign Indskriften med den kortere Rækkes Runer paa en Bergvæg ved Indsøen Framvaren. Denne har Undset læst saaledes: *rist : ainripi : at : ustæn*; se S. 323. Jeg vover ikke at afgjøre, om Alv har været begravet tæt under den Bergvæg, paa hvilken Indskriften staar, eller er død andensteds.

Jeg antager, at det Mandsnavn, som lyder i Dativ $alf\bar{e}$ eller $alfi$ er det samme Ord som det oldn. Appellativ *álfr*. Naar Dativen i Indskriften ender paa \bar{p} , saa synes denne Rune her at betegne en Mellemlyd mellem e og i , som mulig endnu paa Indskriftens Tid var lang eller halvlang.

Det er eiendommeligt, at første Rune i Hammeren-Indskriften, som tillige er første Rune i Runeristerens Navn, er fremhævet ved at være skrevet til høire over de følgende Runer, saaledes at den nederste Del af første Rune rækker ned til omtrent i Linje med de følgende Runers Toppe. Jeg kjender intet Eksempel paa en lignende Skrivebrug.

Allerede S. 378 har jeg sammenstillet Hammeren-Indskriften med Indskriften paa Staven fra Konghell. Den sidstnævnte er med Oplysninger udgiven bl. a. af Sten Boije i Bidrag till Göteborgs och Bohus läns historia IX (1884) S. 27 f., Tegning paa 10de Planche.

Konghell-Indskriften har flere mærkelige Overensstemmelser med Hammeren-Indskriften. I Konghell-Indskriften finder vi to Gange et Runetegn, som er dannet af to u -Runer, af hvilke den ene er en Stuprune. Dette er en betydningfuld Overensstemmelse med Hammeren-Indskriften og beviser, at dennes Læsning skal begynde med $\bar{u}ulf$. Jeg er tilbøielig til i Konghell-Indskriften at forklare Tegnet som Betegnelse for langt u . Hvis dette er rigtigt, taler det for, at første Navn i Hammeren-Indskriften har været udtalt $\bar{u}lf$, ikke $wulf\bar{r}$. Konghell-Indskriftens $f\bar{p}$ er 3dje Person. Dette taler for, at man i Hammeren-Indskriften skal udskille som ét Ord $f\bar{p}$ (3dje Person), ikke $f\bar{p}a$. Jfr. $f\bar{p}i$ Ødemotland.

De nævnte Overensstemmelser er ligeledes delvis Overensstemmelser med Ødemotland-Indskriften. Fremdeles kan mærkes: Konghell-Indskriften er skreven fra høire mod venstre, hvilket i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er mindre sædvanligt. Hammeren-Indskriften skal læses fra høire mod venstre, ligesaa den ene Linje af Ødemotland-Indskriften. Konghell-Indskriften er foran og efter indrammet af to lodrette Stave, mellem hvilke der er to smaa Streger. Ødemotland-Indskriftens Linjer er begge til hver Side indrammede af to lodrette Stave, som dog her danner en Del af Ornamenterne.

Den Mand, som har indridset Ødemotland-Indskriften, heder **uha**, hvilket Navn betyder »Hubror, Bjærgugle«. Navnet paa den Mand, som har indridset Konghell-Indskriften, har som andet Led *uuf*. I Indskriften er ellers kun Vokaltegn udeladte (f. Eks. *fþ*, d. e. *fapfi*), ikke Konsonanttegn. Derfor udfylder jeg nu *uuf* til *uuf(i)*, udtalt *Úfi*. Dette Navn betyder »Hubror, Bjærgugle«. Jfr. S. 247 og mærk særlig oldn. *úfr* »Bjærgugle«, sv. *uf*, glsvensk *wir*, oht. *úfo*, i Vest-Telemarken *stønwe* »Bjærgugle«¹⁾.

Her har vi en mærkelig Overensstemmelse. Jeg har i det foregaaende paavist en Række Overensstemmelser i Skrifteiendommeligheder mellem Ødemotland-Indskriften, som er fra omkring 650—675, og Konghell-Indskriften, som ikke synes at kunne være ældre end omkring 800. Men hertil kommer nu altsaa det, at Runeristeren i begge Indskrifter har et Navn, som betyder »Hubror, Bjærgugle«. Dette kan ikke være en Tilfældighed.

Jeg tror, det maa forklares saaledes, at *uuf(i)*, som har indridset Runerne paa Konghell-Staven, er en Ætling af den Slægt, til hvilken **uha**, som har ridset Ødemotland-Indskriften, har hørt. Kunsten at ridse Runer maa være bleven nedarvet i Slægten, og Traditionen har bevaret mange Eiendommeligheder ved den Maade, hvorpaa Indskrifterne blev skrevne. Navnet **uha** maa i det historiske Sprogs Tid være blevet ombyttet med det ensbetydende *Úfi*.

Endnu staar det tilbage at forklare Runerne 5—7 paa Konghell-Staven *kuuk*. Jeg ser nu heri første Sætningsled i Mandens Navn. Dette har været *kúk-Úfi*. Det er vel egentlig et Øgenavn eller et Opnavn. Første Led forklarer jeg af oldn. *kúkr* »Penis«, som endnu bruges i Norge og Sverige. I Røde Bog S. 382³⁰ forekommer i Genetiv *Aslaks kuuks*, som forudsætter i Nominativ Tilnavnet *kúkr*. Og dette Tilnavn er fra Kvilda sókn, der ligesom Konghell, hvorfra vi kjender Navnet *kúk-Úfi*, er i Bohuslen.

Ogsaa ellers har vi det Navn, som betyder »Hubror«, fortil forøget ved et første Led. Saaledes **hariuha** Brakt. Nr. 57. *kúk-Úfi* kan ligeledes sammenlignes med de vesttelemarkske Appellativer *helwi* »gudsforgaaen Krabat«, *idduwi* »vred-laden Person«.

¹⁾ Lett. *uhpis* »Uhu«, *uhpeht*, *uhpoht* „bezeichnet das Geschrei von Eulen und Tauben; lallen (von Kindern)“ (Ulmann, Lett. Wtb. efter Bergmann's Haandskrift). Jeg kan ikke forstaa lett. *p* uden ved at forudsætte, at de nævnte Ord er Laaneord fra Svensk. Dette støttes derved, at Bjærguglen ikke i andre baltisk-slaviske Sprog betegnes ved et tilsvarende Ord. Fick, Vergl. Wörterbuch³ II 526, 660 sammenstiller derimod lett. *uhpis* med kirkeslav. *vypli* m. »Maage«.

Efter det foregaaende læser jeg Konghell-Indskriften saaledes:

|:| $mkf\beta k\overline{uuk}\overline{uuf}$ |:|

Dette udfylder jeg og inddeler i Ord paa følgende Maade:

$m(i)k f(a)\beta(i) k\overline{uuk}-\overline{uuf}(i)$.

Dette oversætter jeg: »Mig skrev Kuk-Uve«.

Jeg har S. 378 sagt, at Konghell-Indskriften er »temmelig gammel, kanské fra c. 900«. Jeg er nu tilbøielig til at holde den for noget ældre. Herfor taler for det første det Tegn for langt *u*, som er dannet af to *u*-Runer. For det andet synes den nære Overensstemmelse mellem Hammeren-Indskriften og Konghell-Indskriften at fraraade at sætte den sidstnævnte længere ned i Tiden, end Formerne for Runerne for *m* og *k* gjør det nødvendigt. Jeg er derfor nu tilbøielig til at sætte Konghell-Indskriften til omkr. 800.

Jeg skal nu vende tilbage til Hammeren-Indskriften. Vi har seet, at den har flere mærkelige Overensstemmelser med Konghell-Indskriften. I denne er kun Vokaltegn udeladte, ikke Konsonanttegn. I Hammeren-Indskriftens $f\beta$ er ligeledes Vokaltegn udeladt. Derfor er jeg nu tilbøielig til snarere at udfylde \overline{uuf} , som er Nominativ af et Mandsnavn, til $\overline{uulf}(i)$ end til $\overline{uulf}(\beta)$. Den Mand, som har indridset Hammeren-Indskriften, synes altsaa at have baaret Navnet *Úlf*.

Nu er det at mærke, at Bjærguglen, som i Oldn. heder *úfr*, i Svensk *uf*, *berguf*, i det sydvestlige Norge *stønuve*, *stinuv(e)*, *stēnuv* (se Ross), den kaldes paa overmaade mange Steder i Norge *bergulv* eller *steinulv* eller *stunulv* eller med en Navneform, som er opstaaet af en af hine (dog ogsaa *bergul*, *stēnul*); se Aasen og Ross.

Da nu Hammeren-Indskriften, som er skreven af $\overline{uulf}(i)$, aabenbart er beslægtet med Konghell-Indskriften, som er skreven af $\overline{uuf}(i)$, synes det høist sandsynligt, at Hammeren-Indskriftens Navn $\overline{uulf}(i)$ ikke i Betydning slutter sig til Dyrenavnet »Ulv«, men betyder »Stenulv, Bergulv«, d. e. »Bjærgugle«, ligesom Konghell-Indskriftens Navn $\overline{uuf}(i)$ ¹⁾.

Hvis dette er rigtigt, maa vi videre slutte, at Hammeren-Indskriftens Indridser $\overline{uulf}(i)$ har hørt til den samme i Tid og Sted vidt udbredte Slægt af Runeristere som Konghell-Indskriftens $\overline{uuf}(i)$ og flere urnordiske Indskrifters *uha*. Med disse Indskrifter har Hammeren-Indskriften, som paavist, mange palæografiske Overensstemmelser.

Ogsaa ved min nuværende Læsning og Tolkning af Hammeren-Indskriften er jeg tilbøielig til at sætte denne til Tiden omkring 750.

Om den Slægt, til hvilken de Mænd, som har ridset Konghell-Indskriften og Hammeren-Indskriften har hørt, skal tales mere i »Almindelige Bemærkninger«.

¹⁾ I nyere Tid har i Norge været brugt et Mandsnavn *Uve*. Aasen opfører det som endnu brugt i Valdres og nævner, at det i ældre Navnelister forekommer paa flere Steder. Jfr. om dette Navn Rygh, Gamle Personnavne S. 271. I Oldtysk forekommer et Navn *Wolfo*, i et angelsaks. Stedsnavn *Wulfa*. Et nordisk Navn *Ulf* kan paa forskellige Steder have havt forskjellig Oprindelse og etymologisk Betydning.

Den Maade, hvorpaa Hammeren-Indskriften er anbragt, med første Rune til høire over de øvrige Runer og med de 4 første Runer vendende mod høire, medens de 4 sidste Runer vender mod venstre, henviser til en Tradition med Hensyn til Indridsning af Indskrifter som den, der foreligger i Ødemotland-Indskriften, hvor der er skrevet i to Rækker, hver paa sin Side, den ene fra venstre mod høire og den anden fra høire mod venstre.

Denne særlige Overensstemmelse med Ødemotland-Indskriften i Modsætning til Konghell-Indskriften taler for, at den Runemester, som har indridset Hammeren-Indskriften, har seilet op fra det sydvestlige Norge og ikke over Land er kommen fra Sverige. Derfor taler ogsaa Overensstemmelsen ved Formen af þ med Ødemotland-Indskriften.
